

Yaşlılarda Yaşam Kalitesi Ölçeğinin (CASP-19) Türk Toplumuna Adaptasyonu

Adaptation of Quality of Life Scale in Older People (CASP-19) to Turkish Society

Nihan Türkoğlu, Derya Adıbelli

Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı, Erzurum, Türkiye
Department of Public Health Nursing, Faculty of Health Sciences, Atatürk University, Erzurum, Turkey

ÖZET

Giriş: Yaşlanmayla birlikte yaşam kalitesinin önemli derecede azalma potansiyeli taşıdığı bilinmektedir. Yaş ilerledikçe bilişsel yıkım artmakta, yıkımla birlikte günlük yaşam işlevleri bozulmakta ve kişilerin yaşam kaliteleri azalmaktadır. Bu araştırma, yaşlıların yaşam kalitelerinin değerlendirilmesinde kullanılmak üzere yaşlılarda yaşam kalitesi ölçeğini CASP-19 Türk toplumuna uyarlamak amacıyla yapılmıştır.

Materyal ve Metod: Bu araştırma, Hyde ve arkadaşları tarafından geliştirilen CASP-19 Türkçeye uyarlamak ve geçerlilik ve güvenilirliğini test etmek amacıyla metodolojik olarak yapılmıştır. Araştırma, Mayıs-Aralık 2012 tarihleri arasında il merkezinde bulunan iki aile sağlığı merkezine kayıtlı 65 yaş ve üzeri 191 yaşlı bireye uygulanmıştır. Ölçeğin geçerliliğine yönelik olarak dil-içerik geçerliliği ve yapı geçerliliği incelenmiştir. İçerik geçerliliğine yönelik olarak konu alanında uzman kişilerden görüş alınmış, yapı geçerliliğine yönelik olarak faktör analizi yapılmıştır.

Bulgular: CASP-19'un çeviri-geri çevirisi yapılarak dil geçerliliği sağlanmaya çalışılmış, daha sonra uzman önerileri doğrultusunda gerekli düzeltmeler yapılarak kapsam geçerliliği sağlanmıştır. Ölçek, ön uygulamanın ardından örneklem grubunu oluşturan yaşlı bireylere uygulanmıştır. Ölçeğin zamana göre değişmezliğini test etmek için 33 yaşlı bireye iki hafta sonra ölçek tekrar uygulanmış, test-tekrar test korelasyon değeri 0.85 olarak bulunmuş ve iki uygulama arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır ($p=0.000$). Ölçeğin iç tutarlılık analizlerinde, madde toplam puan korelasyonları incelenmiş, 0.32 ile 0.78 arasında olduğu belirlenmiş ve korelasyonu 0.30'un altında olan 6 maddenin ölçekten çıkarılmasına karar verilmiştir. Ölçeğin yapı geçerliliğini belirlemek için açıklayıcı faktör analizi yapılmıştır. Ölçeğin açıklayıcı faktör analizi sonucunda 2 faktörlü bir yapı gösterdiği ve faktör yüklerinin uygun aralıkta olduğu saptanmıştır. Ölçeğin Cronbach's alfa katsayısının 0.91, alt boyutlarının Cronbach's alfa katsayılarının sırasıyla 0.93-0.75 olduğu bulunmuştur.

Sonuç: CASP-19'un Türkçe formunun yaşlıların yaşam kalitelerini değerlendirmede geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yaşlılık, yaşam kalitesi, geçerlilik ve güvenilirlik.

ABSTRACT

Introduction: *It is known that the quality of life has the potential to decline significantly with aging. As age progresses, the cognitive impairment increases, daily life functions are disrupted with impairment and the quality of life of people decreases. The purpose of this study was to adapt Quality of Life Scale in Older People (CASP-19) to Turkish society for assessing the quality of life of the elders.*

Materials and Methods: *This study was methodologically conducted in order to adapt CASP-19, which was developed by Hyde et al. into Turkish and to test its validity and reliability. The study was applied to 191 elderly individuals aged 65 years and older who are registered at two family health centers located in the city center between May 2012 and December 2012. Concerning the validity of the scale, language-content validity and construct validity were examined. While opinions of experts specialized in the subject were taken for content validity, factor analysis was conducted for construct validity.*

Results: *Language validity was tried to be provided by making translation and back-translation of the CASP-19, and then the content validity was provided by making necessary corrections in accordance with the experts' suggestions. After the pre-application, the scale was applied to older people constituting the sample group. To test the scale's invariance with respect to time, the scale was repeated two weeks later on 33 older individuals, test-retest correlation value was found to be 0.85 and a statistically significant relation was found between two applications ($p=0.000$). At the internal consistency analysis, item-total score correlation was examined and determined to be between 0.32 and 0.78 and it was decided that 6 items correlations of which were below 0.30 would be excluded from the scale. In order to determine the construct validity of the scale, explanatory factor analysis was conducted. As a result of explanatory factor analysis of the scale, it was determined that it showed a 2-factor structure and factor loads were within the appropriate range. Cronbach's alfa coefficient of the scale was 0.91 and Cronbach's alfa coefficients of its subscales were 0.93-0.75 respectively.*

Conclusion: *It was found out that Turkish version of CASP-19 is a reliable and valid measurement instrument for evaluating the quality of life in older people.*

Key Words: *Elderly, quality of life, reliability, validity.*

GİRİŞ

Yaşam kalitesi, bireylerin yaşamındaki beklentileri ile gerçekte yaşadıkları arasındaki dengeyi gösteren bir durumdur (1). Yaşlılık, bireyin fiziksel açıdan kayba uğradığı, yeti yitimlerinin artarak bireyin çevreye bağımlı hale geldiği, ruhsal sorunların daha fazla gözlemlendiği ve bağımlılığın arttığı bir dönemdir. Bu nedenle yaş ile yaşam kalitesi arasında negatif bir ilişki söz konusudur.

Toplumun yaşlanması ve yaşlı nüfusun giderek artması yaşlılıktaki yaşam kalitesine dikkat çekmekte; yaşlı popülasyon artmaya devam ederken, ileri yaşlarda yüksek bir yaşam kalitesi seviyesinin sağlanıp sağlanamayacağı konusu da büyüyen bir genel sağlık endişesi haline gelmektedir (2,3). Yaş ilerledikçe bilişsel yıkım artmakta, yıkımla birlikte günlük yaşam işlevleri bozulmakta ve kişilerin yaşam kaliteleri azalmaktadır (4). Yaşlılarda gerçekleştirilen sağlıkla ilişkili yaşam kalitesi incelemesinde yaşam kalitesini en fazla etkileyen durumların; anjinal ağrı, düşme, ürinerin kontinans, lokomotor problemler, görme yetersizlikleri ve mental problemler olduğu bulunmuştur (5). Bununla birlikte, yaşlı popülasyonda sosyoekonomik durum, medeni durum, yaş

gibi birçok sosyodemografik özellik, ev ve aileyle ilgili konular, yaşamdan alınan doyum, çalışma durumu, sağlık hizmetlerinin ulaşılabilirliği ve kullanılabilirliği, bilişsel bozukluklar, azalmış yaşam beklentisi ve sosyal izolasyon gibi sorunlar da yaşam kalitesi ile ilişkilendirilebilir. Yaşlılarda yaşam kalitesini değerlendirirken bu faktörlerin de göz önünde bulundurulması gerekir (6,7). Yaşlılarda yaşam kalitesini etkileyen faktörlerin bilinmesi, yaşlıların sağlığı koruyucu ve geliştirici davranışlar sergilemelerinde, topluma kazandırılmalarında ve mutlu olmalarında önem taşımaktadır (8). Yaşlılar için yaşamın uzunluğundan çok kalitesinin önemli olduğu unutulmamalıdır (9).

Yaşlıların karşılaştıkları sorunlar göz önüne alındığında, psikolojik, sosyolojik ve ekonomik refahın sağlanmasına yönelik çalışmaların ne denli önemli olduğu açıkça görülmektedir. Yaşlıların refahının sağlanmasında "yaşam kalitesi"nin iyileştirilmesi geniş kapsamlı bir yaklaşım olarak dikkati çekmektedir (10). Nitekim pek çok toplumda giderek artacağı beklenen yaşlı nüfusun toplumla bütünleştirilerek fiziksel ve mental sağlığının yükseltilmesi amaçlanmaktadır. Bu nedenle, orta yaş dönemi ve sonrasında bireylerin yaşamlarını sağlıklı ve üretken sürdürebilmeleri büyük önem taşımaktadır (11).

Yaşam kalitesi, yaşamın pek çok alanını ve kişiden kişiye değişen farklı değerleri kapsamaktadır. Fiziksel ve maddi iyilik hali, sosyal yaşama katılımı sağlayan aktivitelerde tatminkârlık, boş zaman aktiviteleri, psikolojik durum, fonksiyonel yetenek, duygusal ve manevi açıdan iyi olma hali, aile ve arkadaşlarla ilişkilerde tatminkârlık, gelecekle ilgili uyum gibi yaşam kalitesi göstergeleri; kişinin karakterine, yaşamı algılayış biçimine, sosyokültürel alışkanlıklarına bağlı olarak değişim gösterir. Bu nedenle bireylerin yaşam kalitesinin ne düzeyde olduğunu belirlemek için değişik alanları sorgulayan farklı değerlendirme araçları geliştirilmiştir (3).

Gençlere göre yaşlılarda okuryazarlık oranının düşük olması, bilişsel problemlerin varlığı, kullanılan yaşam kalitesi değerlendirme araçlarının yaşlı popülasyonda geçerlilik çalışmalarının yapılmaması gibi engeller sebebiyle yaşlılarda yaşam kalitesinin değerlendirilmesinde zorluklar yaşanmaktadır. Bu nedenle bu araştırma, yaşlılarda yaşam kalitesini değerlendirmek için geliştirilen yaşlılarda yaşam kalitesi ölçeğinin (CASP-19) Türk toplumuna adaptasyonu sağlamak amacıyla metodolojik olarak yapılmıştır.

MATERYAL ve METOD

Bu çalışma CASP-19'un geçerlilik ve güvenilirliğini incelemesi amacıyla metodolojik türde yapılmıştır.

Araştırmanın evrenini Mayıs-Aralık 2012 tarihleri arasında il merkezinde bulunan iki aile sağlığı merkezine kayıtlı 65 yaş üstü 630 erkek, 724 kadın olmak üzere toplamda 1354 kişi oluşturmuştur. CASP-19 ölçeği 19 maddeden oluştuğundan ölçek madde sayısının 10 katı (190) yaşının çalışmaya alınmasına karar verilmiştir. Çalışmaya katılmama gibi olası nedenlerden dolayı 198 yaşlı araştırma kapsamına alınmış, 7 yaşlı çalışmaya katılmak istemediğinden 191 yaşlı bireyle çalışılmıştır.

Veri Toplama Araçları ve Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri kişisel bilgi formu ve CASP-19 ölçeği kullanılarak yaşlı bireylerle yüz yüze görüşme yöntemiyle toplanmıştır.

Kişisel bilgi formu: Araştırmacı tarafından, literatür bilgileri doğrultusunda hazırlanan form 15 soru içermektedir. Formda yaşlıların tanıtıcı bilgilerini ve kronik hastalık öykülerini belirleyen sorular yer almaktadır.

CASP-19 ölçeği: CASP-19 ölçeği Hyde ve arkadaşları tarafından yaşlıların yaşam kalitelerini ölçmek amacıyla 2003 yılında geliştirilmiştir (12). Ölçek 19 maddeden ve "Kontrol", "Otonomi", "Zevk" ve "Kendini gerçekleştirme" olmak üzere dört alt boyuttan oluşmaktadır.

Kontrol alt boyutu (control): 6 maddeden oluşmaktadır. Bu maddeler 1, 2, 3, 4, 5, 6. maddelerdir.

Otonomi alt boyutu (Autonomy): 5 maddeden oluşmaktadır. Bu maddeler 7, 8, 9, 10 11. maddelerdir.

Zevk alt boyutu (Pleasure): 4 maddeden oluşmaktadır. Bu maddeler 12, 13, 14, 15. maddelerdir.

Kendini gerçekleştirme alt boyutu (self-realization): 4 maddeden oluşmaktadır. Bu maddeler 16, 17, 18, 19. maddelerdir.

Orijinal ölçeğin her bir maddesi "hiç zaman" (0 puan) ile "her zaman" (3 puan) arasında değişen 4'lü likert tipi şeklinde derecelendirilmiştir. 1, 2, 4, 6, 8, 9 no'lu maddeler ters kodlanmaktadır. Ölçek maddeleri 0-3 puan arasında puanlanmaktadır. Toplam puanın yükselmesi yaşam kalitesinin arttığını göstermektedir. Hyde ve arkadaşları tarafından yapı geçerliliği için yapılan faktör analizi sonucunda, ölçeğin 4 alt boyuttan oluştuğu, her bir alt boyutun Cronbach's alfa değerlerinin 0.59-0.77 arasında olduğu, madde toplam puan korelasyon katsayılarının $r = 0.35$ ile $r = 0.67$ arasında olduğu bulunmuştur (12).

CASP-19 Ölçeğinin Türkçe Formunun Geçerlilik ve Güvenirliği

Ölçeğin geçerliliğine yönelik olarak dil-içerik geçerliliği ve yapı geçerliliği incelenmiştir. Türkçe formunun hazırlanmasında grup çevirisi ve geri çeviri yöntemi kullanılmıştır. İçerik geçerliliğine yönelik olarak konu alanında uzman kişilerden görüş alınmış, yapı geçerliliğine yönelik olarak faktör analizi yapılmıştır. Ölçeğin güvenirliliğine yönelik olarak iç tutarlılık, madde toplam puan korelasyonları incelenmiştir. İç tutarlılık için likert tipi ölçeklerde önerilen Cronbach's alfa güvenirliliği hesaplanmıştır. Madde toplam puan korelasyonları Pearson's korelasyon katsayısı ile incelenmiştir.

Araştırmanın Etiği

CASP-19 ölçeğinin Türkçeye uyarlanması için ölçeğin geliştirilmesi çalışmasının araştırmacılarından

biri olan Hyde M. ile e-posta ile iletişim kurularak yazılı izin alınmıştır. Araştırmanın yapılabilmesi için yaşlı bireylerden sözlü onam alınmıştır

BULGULAR

Çalışmaya katılan yaşlıların yaş ortalaması 68.03 \pm 5.44'tür. Yaşlıların %55'inin herhangi bir kronik hastalığı olduğu ve %48.2'sinin de sürekli ilaç kullanıldığı belirlenmiştir.

Ölçeğin Geçerliliğine İlişkin Bulgular

Dil ve içerik geçerliliği: Dil geçerliliği için ilk olarak ölçek, araştırmacılar ve her iki dili iyi bilen bir İngilizce dilbilimci tarafından İngilizceden Türkçeye çevrildi. Ölçeğin İngilizce ve Türkçesi 10 uzman tarafından incelendi ve uzman kişiler ölçekteki her bir ifadeyi 4. Çok uygun, 3. Cümle biraz düzeltilirse uygun olur, 2. Cümle düzeltilirse uygun olur, 1. Uygun değil şeklinde değerlendirdi. Değerlendirme sonucunda uzman kişilerin çok uygun dediği ifadeler aynen kabul edilirken düzeltme istedikleri ya da uygun bulmadıkları ifadeler tekrar gözden geçirilerek düzeltildi. Geri çevirisi yapılan ölçeğin ifadelerinde anlam değişikliği olup olmadığı bir Türk dili uzmanı tarafından değerlendirilerek, uzman görüşleri doğrultusunda ölçeğin dil geçerliliği onaylandı. Ön uygulama yapılan hasta grubunda ölçekteki ifadelerin anlaşılır olduğu gözlemlendi. Bu doğrultuda CASP-19'un Türkçe formunun dil ve içerik yönünden uygun bir ölçüm aracı olduğu söylenebilir.

Faktör analizi: Tablo 1'de ölçeğin faktör yapısı incelendi ve özdeğeri 1'i aşan iki faktör elde edildi. Ölçeğin iki faktörlü çözümlenmesinde öz değerler; faktör 1 için 6.47, faktör 2 için 1.70 olarak bulundu. Tablo 1'de görüldüğü gibi faktör 1'de 10 madde, faktör 2'de 3 madde toplandı. Faktörlerin varyans yüzdeleri sırasıyla; %49.83, %13.12; faktörlerin açıkladığı toplam varyans ise %62.957 olarak bulundu. Yapılan tekrarlı faktör analizleri sonucunda 19 maddeden oluşan ölçekten, faktör yükü 0.35'in altında olan maddeler atılarak, 13 maddeli ve iki faktörde toplanan bir ölçek yapısına ulaşıldı. Tüm maddelerin faktör yük değerlerinin 0.59-0.83 arasında olduğu saptandı.

Maddelerin aynı kavramı ölçüp ölçmediğine ilişkin istatistiksel değerlendirme yapıldığında ölçeğin 2 faktörde toplandığı belirlendi. Ölçekteki olumlu an-

lam içeren 3, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 18 ve 19. maddeler faktör 1'i, olumsuz anlam içeren 1, 2 ve 8. maddeler ise faktör 2'yi oluşturmaktadır. Maddelerin faktörler arası yer değiştirmesi sonucu orijinal ölçeğin alt boyutları değişerek faktör 1'deki sorular genelde yaşlı kişilerin hem özgürlük hem de geçmişte yaşananlardan memnurluk ve geleceğe umutla bakma söz konusu olduğundan "özerklik ve memnuniyet algısı" adını aldı. Faktör 2'deki sorular ise yaşlıların yapmak istediği şeylere bir engel durumundan bahsettiği için ilgili faktörde yer alan maddelerin anlamlarına uygun olarak "engel algısı" olarak isimlendirildi (Tablo 1).

Faktör analizi uygulanırken örneklem büyüklüğü dikkate alınması gereken önemli bir konudur. Ölçeğin Kaiser-Meyer Olkin (KMO) ile hesaplanan örneklem yeterliliği 0.91 olarak saptandı. Bu değer ölçeğin örneklem büyüklüğünün çok iyi olduğunu göstermektedir. Barlett's test sonucunda ise 1416.615 olarak bulundu. Her iki analiz sonucunda örneklem büyüklüğü ve ölçeğin faktör analizi için uygunluğu $p < 0.001$ önem düzeyinde anlamlı olduğu görüldü (Tablo 2).

Ölçeğin Güvenilirliğine İlişkin Bulgular

Güvenirlilik bir ölçme aracında yer alan bütün soruların birbirleriyle tutarlılığı, ele alınan sorunu ölçmede homojenliğini ortaya koyan bir kavramdır (13). Alfa yöntemi (Cronbach's alfa güvenirlilik katsayısı) güvenirlilik analizlerinde sıklıkla kullanılan bir yöntemdir. Ölçeğin Cronbach's alfa güvenirlilik katsayısı 0.91 olarak tespit edildi. Ölçekten ortalama 22.73 \pm 9.57 puan alınarak, ölçekte işaretlenen en alt toplam değer 0, en üst toplam değer 39 olarak bulundu (Tablo 3).

Tablo 4'te madde-toplam puan korelasyonlarının 0.32 ile 0.78 arasında olduğu bulundu. Madde analizi, ölçme aracındaki her maddenin aldığı değer ile ölçme aracının tümünde alınan toplam değer arasındaki ilişkiyi ifade eder (13). Ölçme aracındaki maddeler eşit ağırlıkta ve bağımsız üniteler şeklindeyse her madde değeri ile toplam değerler arasındaki ilişkinin yüksek olması beklenir. Bu katsayıların düşük olduğu ölçek maddelerinin yeterince güvenilir olmadığına karar verilir. Hangi ölçünün altına düşünce güvenirliliğin "yetersiz" sayılacağı hakkında çeşitli görüşler vardır. Akgül'e göre madde-toplam madde korelasyon katsayısı 0.25'in altına düştüğünde gü-

Tablo 1. Ölçeğin faktör yapısı, öz değerleri ve açıkladıkları varyans değerleri

Faktör grupları	Ölçek maddeleri	Faktör ağırlığı
Faktör 1	3. Gelecek için plan yapmada kendimi özgür hissediyorum.	.593
	10. Her günü dört gözle bekliyorum.	.759
	11. Hayatımın bir anlamı olduğunu hissediyorum.	.774
	12. Yaptığım şeylerden zevk alıyorum.	.821
	13. Başkalarının gruplarına katılmaktan zevk alıyorum.	.796
	14. Geride kalan hayatıma mutlulukla bakıyorum.	.776
	15. Bugünlerde kendimi enerji dolu hissediyorum.	.762
	17. Hayatımın gidiş hattının beni mutlu ettiğini hissediyorum.	.772
	18. Hayatımın fırsatlarla dolu olduğunu hissediyorum.	.795
Faktör 2	19. Geleceğin benim açımdan iyi olacağını hissediyorum.	.772
	1. Yaşım yapmak istediğim şeyleri yapmama engel oluyor.	.833
	2. Bana olan şeylerin kontrolüm dışında olduklarını hissediyorum.	.823
	8. Sağlığım yapmak istediğim şeyleri yapmama engel oluyor.	.727
	Faktörlerin Açıkladığı Varyansın Yüzdesi	Öz Değeri
Faktör 1	49.83	6.47
Faktör 2	13.12	1.70
Açıklanan toplam varyans	%62.957	

Tablo 2. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett's test sonuçları

Testler (n= 247)	Sonuçlar	
KMO	0.91	p= 0.000
Bartlett's test	$\chi^2= 1416,615$	

venilirliğin yetersizliğinden söz edilmelidir (14). Ölçekteki madde-toplam puan korelasyon katsayıları 0.25'in altında olan altı maddenin ölçekten çıkarılmasıyla, madde-toplam madde korelasyon puanları 0.32 ile 0.78 arasında elde edildi (Tablo 4). Ölçek 13 maddelik şekliyle madde toplam madde korelasyon değerleri uygun güvenilirlik düzeyindedir.

Ölçeğin Zamana Karşı Değişmezliğine (Test-Tekrar Test) İlişkin Bulgular

Test-tekrar test güvenilirliği, bir ölçme aracının uygulamadan uygulamaya tutarlı sonuçlar verebilme, zamana göre değişmezlik gösterebilme gücüdür (15). Ölçeğin güvenilirliğini belirlemek amacıyla 33 yaşlı kişiye iki hafta sonra test-tekrar test uygulaması ya-

pıldı ve test-tekrar test korelasyon değeri 0.85 olarak bulundu. Test-tekrar test sonucunda iki uygulama arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki olduğu bulundu ($p < 0.001$) (Tablo 5). Bu bulgu, ölçeğin test tekrar test uygulamasına göre güvenilirliğinin ve zamana göre değişmezliğinin yüksek olduğunu göstermektedir.

TARTIŞMA

Bu bölümde yaşlılarda yaşam kalitesi ölçeğinin Türkçeye uyarlanması, geçerlilik ve güvenilirliğine ilişkin bulgular tartışılmıştır.

Yaşlılarda Yaşam Kalitesi Ölçeğinin Geçerliliğine İlişkin Bulguların Tartışılması

İyi bir ölçme ve ölçmeyi gerçekleştiren araçta, aranan temel niteliklerden en önemlileri güvenilirlik ve geçerliliğidir. Yanılguların azaltılması hem güvenilirliği, hem de geçerliliği iyileştirecektir (16). Geçerlilik bir veri toplama aracının, incelemeyi amaçlanan kuram, kavram ya da değişkenle ilgili bileşenleri ne derecede kapsadığını ya da yansıttığını yargıladığı-

Tablo 3. Cronbach's alfa güvenilirlik katsayısı ve puan ortalamalarının dağılımı

Ölçek	n	Cronbach's alfa güvenilirlik katsayısı	Ölçeğin alt ve üst değerleri	İşaretlenen alt ve üst değerler	X ± SS
Faktör 1	191	0.93	0-30	1-30	18.70 ± 8.17
Faktör 2	191	0.75	0-9	0-9	4.03 ± 2.77
Yaşam kalitesi ölçeği	191	0.91	0-39	1-39	22.73 ± 9.57

Tablo 4. Yaşam kalitesi ölçeğinin madde analizi sonuçları

Ölçek maddeleri	Madde ortalaması	Madde toplam puan korelasyonu	Madde çıkarıldığında ölçek alfası
1. Yaşım yapmak istediğim şeyleri yapmama engel oluyor.	1.29	.43	.91
2. Bana olan şeylerin kontrolüm dışında olduklarını hissediyorum.	1.20	.32	.91
3. Gelecek için plan yapmada kendimi özgür hissediyorum.	1.70	.53	.90
8. Sağlığım yapmak istediğim şeyleri yapmama engel oluyor.	1.53	.45	.90
10. Her günü dört gözle bekliyorum.	1.98	.69	.90
11. Hayatımın bir anlamı olduğunu hissediyorum.	1.97	.77	.89
12. Yaptığım şeylerden zevk alıyorum.	1.94	.78	.90
13. Başkalarının gruplarına katılmaktan zevk alıyorum.	2.12	.59	.90
14. Geride kalan hayatıma mutlulukla bakıyorum.	2.10	.69	.90
15. Bugünlerde kendimi enerji dolu hissediyorum.	1.65	.74	.89
17. Hayatımın gidiş hattının beni mutlu ettiğini hissediyorum.	1.80	.72	.90
18. Hayatımın fırsatlarla dolu olduğunu hissediyorum.	1.67	.73	.90
19. Geleceğin benim açımdan iyi olacağını hissediyorum.	1.72	.70	.90

Tablo 5. Test-tekrar test puanlarının korelasyon analizi

Test-tekrar test uygulaması	X ± SS	r	p
Birinci uygulama	22.73 ± 9.57	0.85	0.000
İkinci uygulama	29.82 ± 6.68		

mız önemli bir niteliktir (17). Aynı zamanda geçerlilik, bir ölçeğin neyi, ne denli doğru olarak ölçtüğüyle ilgili bir kavramdır. Bir ölçmenin geçerli sayılabilmesinin ilk koşulu güvenilirlik olmasına karşın, güvenilirlik hiçbir zaman geçerliliği garantileyemez. Bu nedenle, bir ölçme aracının güvenilirliği ile birlikte

üzerinde önemle durulması gereken konu geçerlilik-tir (16-20).

19 maddelik likert tipi bir ölçek olan CASP-19 ölçeği Türkçeye çevrilerek içerik kapsam geçerliliği için alanında uzman 10 kişinin görüşüne sunulmuştur. Değerlendirme sonucunda düzenlemeler yapıp, ön uygulamada kadınlar tarafından anlaşılır olduğu gözlenmiştir. Uzmanlardan gelen öneriler doğrultusunda gerekli düzeltmeler yapılarak son hali verilerek içerik-kapsam geçerliliği ölçütü sağlanmıştır.

Geçerliliğin sınanmasında bir diğer ölçüt ise yapı geçerliliğidir. CASP-19 ölçeğinin yapı geçerliliğini belirlemek için faktör analizi yapılmıştır. Faktör analizinde amaç; ölçekteki madde sayısının alt gruplara

indirgenmesidir. Aynı faktörü ölçen maddeler bir araya gelerek çeşitli gruplar oluşturur. Her faktör grubuna, içinde bulunan maddelerin özelliğine göre bir faktör adı verilir (16,17). CASP-19 ölçeğinin faktör yapısı incelendiğinde özdeğeri 1'i aşan iki faktör elde edilmiştir. Ölçeğin iki faktörlü çözümlenmesinde öz değerler; faktör 1 için 6.47, faktör 2 için 1.70 olarak bulunmuştur. Ortaya çıkan en büyük faktör, varyansın %49.83'ünü açıklayan 1. faktördür. İki faktörün açıkladığı toplam varyans %62.957 olarak bulunmuştur (Tablo 1).

Faktör analizi uygulanırken örneklem büyüklüğü dikkate alınması gereken önemli bir konudur. KMO gözlenen korelasyon katsayıları büyüklüğü ile kısmi korelasyon katsayılarının büyüklüğünü karşılaştıran bir indekstir. KMO ölçütü 0.90-1.00 olduğunda mükemmel, 0.80-0.89 arasında olduğunda çok iyi, 0.70-0.79 arasında olduğunda iyi, 0.60-0.69 arasında olduğunda orta, 0.50-0.59 arasında olduğunda zayıf ve 0.50'nin altında olduğunda ise kabul edilmez (14). KMO testi sonucu 0.91 ve Barlett's test sonucunda ise $X^2=1416,615$ olarak saptanmış ve her iki test sonucu da $p=0.000$ önem düzeyinde anlamlı bulunmuştur (Tablo 2). KMO testi sonucu bulunan değer örneklem büyüklüğünün faktör analizi için yeterli olduğunu ve Barlett's test sonucu da ölçeğin faktör analizi için uygun olduğunu göstermiştir.

Literatürde birden fazla faktörde yer alan ve faktör yük değerleri arasındaki fark 0.10'dan az olan maddelerin ve faktör yükü 0.30'un altında kalan maddelerin değerlendirme dışı bırakılması gerektiği belirtilmektedir (14). Yapılan analizlerde ölçekte faktör yükü 0.30'un altında kalan 4, 5, 6, 7, 9, 16 numaralı maddeler ölçekten çıkarılmıştır. Türkçe yaşlılarda yaşam kalitesi ölçeğinin faktör yapısı, orijinal ölçekteki yapı ile benzerlik göstermemektedir. Bununla birlikte, ölçeğin maddelerinin yazılmasında dikkate alınan temel kavramlarla bu çalışmada ortaya çıkan faktörler oldukça iyi örtüşmektedir. Faktörlerin isimlendirilmesinde kavramsal yapı ve uzman görüşü dikkate alınmıştır. CASP-19'un faktör analizi ile elde edilen faktör yapısının yapı geçerliliğine sahip olduğu saptanmıştır. Literatürde ölçeğin kullanıldığı bir çalışmada, ölçek orijinal halinde olduğu gibi 4 faktörlü ve 19 maddeli olarak uygulanmışken; başka birkaç çalışmada da ölçek 3 faktörlü ve 12 maddeli şekliyle

kullanılmıştır (21-24). Ölçek uyarlamaları kültürel bir çalışmadır. Dolayısıyla uygulandığı kültürün yapısından maddelerin içeriği, anlamı ve ölçeğin alt boyutları da etkilenmektedir.

CASP-19'un Güvenilirliğine İlişkin Bulguların Tartışılması

Güvenirlilik her ölçme aracının taşınması gereken, duyarlı, birbiriyle tutarlı ve kararlı ölçme sonuçları verebilmesi yani, aynı değişkenin bağımsız ölçümleri arasındaki kararlılıktır; ölçülmek istenen belli bir şeyin, sürekli olarak aynı sembollerini almasıdır; aynı süreçlerin izlenmesi ve aynı ölçütlerin kullanılmasıyla ile aynı sonuçların alınmasıdır; ölçmenin tesadüfi yanılgılardan arınık olmasıdır (15,16,19). Özet olarak güvenilirlik; değişmezlik, yeterlilik, kestirim, eşdeğerlik ve tutarlılığın sağlanmasıdır (19).

CASP-19'un iç tutarlılığı ve homojenliğinin bir göstergesi olarak Cronbach's alfa güvenilirlik katsayısı hesaplandı. Alfa yöntemi ölçekte yer alan soruların varyansları toplamının genel varyansa oranlanmasıyla bulunan 0 ile 1 arasında değerler alan bir ağırlıklı standart değişim ortalamasıdır (14). Ölçekteki sorular arasında negatif korelasyonun olması Cronbach's alfa güvenilirlik katsayısının zayıf çıkmasına, Cronbach's alfa güvenilirlik katsayısının zayıf çıkması da güvenilirlik modelinin bozulmasına neden olmaktadır.

CASP-19'un alt boyut Cronbach's alfa güvenilirlik katsayısı 0.75-0.93 arasında bulundu (Tablo 3). Bu bulgu ölçeğin iç tutarlılığa sahip iyi derecede güvenilir bir ölçek olduğunu göstermektedir. Hyde ve arkadaşları orijinal ölçeğin (CASP-19) geçerlilik ve güvenilirlik incelemesinde Cronbach's alfa güvenilirlik katsayısını 0.59-0.77 arasında bulmuştur (12). CASP-19'un kullanıldığı diğer bir çalışmada ise alfa değeri 0.88 olarak bulunmuştur (21). Çalışmamızda Cronbach's alfa güvenilirlik katsayısıyla ilgili elde ettiğimiz sonuçlar, diğer çalışma bulgularıyla benzerlik göstermektedir (12,21). Bu bilgiler ışığında CASP-19'un iç tutarlılığının ve homojenliğinin yeterli olduğu söylenebilir.

Ölçeğin madde toplam madde korelasyon puanları Tablo 4'te verilmiştir. Madde analizi ölçme aracındaki her maddenin aldığı değer ile ölçme aracının tümünde alınan toplam değer arasındaki ilişkiyi ifade eder (13). Ölçme aracındaki maddeler eşit ağırlık-

ta ve bağımsız üniteler şeklinde ise her madde değeri ile toplam değerler arasındaki ilişkinin yüksek olması beklenir. Bu katsayıların düşük olduğu ölçek maddelerinin yeterince güvenilir olmadığına karar verilir. Hangi ölçünün altına düşünce güvenilirliğin “yetersiz” sayılacağı hakkında çeşitli görüşler vardır. Akgül'e göre madde toplam madde korelasyon katsayısı 0.25'in altına düştüğünde güvenilirliğin yetersizliğinden söz edilmelidir (14). Bu çalışmada madde toplam madde korelasyon puanları 0.32 ile 0.78 arasındadır. Ölçekteki maddelerin toplam puan korelasyon katsayıları 0.25'in altında olan altı madde ölçekten çıkarılmıştır (Tablo 4). Ölçek 13 maddelik şekilde madde toplam madde korelasyon değerleri uygun güvenilirlik düzeyindedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Metodolojik olarak gerçekleştirilen bu çalışmanın sonucunda; CASP-19'un iki faktörden oluştuğu ve Cronbach's alfa katsayısının 0.91 olduğu bulundu. Yapılan istatistiksel analizler sonucunda ölçeğin geçerlilik ve güvenilirliğinin sağlandığı ve Türk toplumunda kullanılabileceği bulundu. Türkçeleştirilerek geçerlilik güvenilirliği yapılan CASP-19'un toplam 13 maddeden oluştuğu ve madde-toplam puan korelasyonlarının 0.32 ile 0.78 arasında olduğu saptandı. CASP-19'un değişik sosyoekonomik düzeyleri temsil eden, daha geniş gruplara uygulanarak değişmezliğinin araştırılması ve değerlendirilmesi önerilebilir.

KAYNAKLAR

1. Akça KN, Taşçı S. 65 yaş üstü Yaşlılara bakım veren bireyle-
rin yaşadıkları sorunların belirlenmesi. *Sağlık Bilimleri Dergisi* 2005; 14: 30-6.
2. Bilen M. *Sağlıklı İnsan İlişkileri (Geliştirilmiş 4. Baskı)*, Ankara 1993.
3. Bumin G, Kırdı N, Kayıhan H. Geriatrik yaş grubunda yaşam kalitesi değerlendirmesi. Aroğul S (editör). *Geriatri ve Gerontoloji* 2006: 221-31.
4. Berg KO, Wood-Dauphinee SL, Williams JI, Maki B. Measuring balance in the elderly: validation of an instrument. *Canadian Journal of Public Health* 1992; 83: 7-11.
5. Grimby A, Svanborg A. Morbidity and health-related quality of life among ambulant elderly citizens. *Aging (Milano)* 1997; 9: 356-64.
6. Abrams WB, Beers MH, Berkow R. *The Merck Manual of Geriatrics*. 2nd ed. Merck & Co, Inc. Whitehouse Station, N. J. USA, 1995.
7. Birtane M, Tuna H, Ekuklu G, Uzunca K, Akçi C, Kokino S. Edirne huzurevi sakinlerinde yaşam kalitesine etki eden etmenlerin irdelenmesi. *Turkish Journal of Geriatrics* 2000; 3: 141-5.
8. Dirican R, Bilgel N. Yaşlılar ve Sağlık Soruları, *Halk Sağlığı, Uludağ Üniversitesi, Basım Evi*, 2. Baskı, 1993: 453-60.
9. Complications of Type 2 Diabetes in Elderly. <http://www.geriatrics.com/9030411.htm>. Erişim Tarihi: 17.04.2013.
10. Turan N. Yaşlılık ve Anılar, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi 1985; 3: 33-7.
11. Bayraktar R. Yaşamın İkinci yarısına farklı bakış açıları. Gökçe Kutsal Y (editör). *Geriatri 2002, Hacettepe Üniversitesi Geriatrik Bilimler Araştırma ve Uygulama Merkezi, İstanbul, Turgut Yayıncılık*, 2002: 123-31.
12. Hyde M, Wiggins RD, Higgs P, Blane DB. A measure of quality of life in early oldage: The theory, development and properties of a needs satisfaction model (CASP-19). *Aging and Mental Health* 2003; 7: 186-94.
13. Şeker H, Gençdoğan B. Psikolojide ve eğitimde ölçme aracı geliştirme. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2006.
14. Akgül A, Çevik O. İstatistiksel Analiz Teknikleri. Emek Ofset, Ankara 2005.
15. Tezbaşaran A. Likert Tipi Ölçek Geliştirme Kılavuzu, Türk Psikologlar Derneği Yayınları, Özyurt Matbaası, Ankara, 1996: 45-51.
16. Karasar N. *Bilimsel Araştırma Yöntemi, 3A Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd.*, 7. Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 1995.
17. Erefe İ. Veri toplama araçlarının niteliği. *Hemşirelikte Araştırma İlke Süreç ve Yöntemleri*. HEMAR-GE yayınları, No:1, Odak Ofset, İstanbul, 2002: 169-88.
18. Tavşancıl E. *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2002.
19. Gözüm S, Aksayan S. Kültürlerarası ölçek uyarlaması için rehber. psikometrik özellikler ve kültürlerarası karşılaştırma. *Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi*, 2003; 5: 3-14.
20. Büyükköztürk Ş. *Sosyal Bilimler için Veri Analiz El Kitabı*. Pegem Yayıncılık. Ankara 2002.
21. Wikman A, Wardle J, Steptoe A. Quality of life and affective well being in middle aged and older people with chronic medical illnesses: A cross-sectional population based study. *PLoS ONE* 2011, 6: 1-9.
22. Theeke LA, Mallow J. Original research: Loneliness and quality of life in chronically ill rural older adults. *Am J Nurs* 2013; 113: 28-37.
23. Litwin H, Stoeckel KJ. Confidant network types and well-being among older europeans. *Gerontologist* 2013.
24. Wu TY, Chie WC, Kuo KL, Wong WK, Liu JP, Chiu ST, et al. Quality of life (QOL) among communityd wellin golder people in Taiwan measured bythe CASP-19, an index to capture QOL in old age. *Arch Gerontol Geriatr* 2013; 57: 143-50. doi: 10.1016/j.archger 2013.03.010